

O'ZBEKISTON BANK TIZIMI: HOLATI, MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Ibroximov Shoxumirza G'anijon o'g'li

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15827876>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining bank tizimi, uning tarkibi, asosiy ishtirokchilari, moliyaviy barqarorligi, raqamli transformatsiyasi va kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Shuningdek, davlat va xususiy banklar o'rtasidagi nisbat, kredit siyosati, likvidlik ko'rsatkichlari hamda xalqaro moliyaviy integratsiya jarayonlari yoritiladi. Maqola zamonaviy iqtisodiy sharoitda bank tizimining ahamiyatini ochib beradi va uning raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha takliflarni ilgari suradi.

Kalit so'zlar: Bank tizimi, Markaziy bank, tijorat banklari, raqamli iqtisodiyot, kredit siyosati, moliyaviy barqarorlik, kapital yetarliligi, xususiylashtirish, likvidlik, muammoli kreditlar, xalqaro integratsiya.

Kirish: O'zbekiston bank tizimi mustaqillik yillarida tubdan isloh qilinib, bugungi kunda mamlakat iqtisodiyotining asosiy tayanchlaridan biriga aylangan. 2025-yil holatiga ko'ra, mamlakatda 33 ta bank faoliyat yuritmoqda, shundan 12 tasi davlat ulushiga ega, 15 tasi xususiy va 5 tasi xorijiy kapital ishtirokidagi banklardir.

Bank — bu aholi va tashkilotlardan pul mablag'larini qabul qilish, ularni saqlash va himoya qilishni ta'minlash, shuningdek kreditlar va boshqa moliyaviy xizmatlarni taqdim etish bilan shug'ullanadigan moliyaviy muassasa. Banklar moliya bozorining asosiy ishtirokchilari bo'lib, ularning faoliyati mamlakat iqtisodiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.[3]

Asosiy bo'limlar: Bank tizimi — bu pul mablag'larini saqlash va qayta ishlash bilan shug'ullanadigan, o'z mijozlariga kreditlar va boshqa xizmatlarni taqdim etadigan banklar va boshqa moliya institutlari to'plamidir. Bank tizimi iqtisodiy infratuzilmaning asosiy elementi bo'lib, moliyaviy operatsiyalarning uzluksiz ishlashini ta'minlaydi.

- Markaziy bank – pul-kredit siyosatini yurituvchi asosiy regulyator.

- Tijorat banklari – jismoniy va yuridik shaxslarga xizmat ko'rsatuvchi moliyaviy institutlar.

- Xorijiy banklar – xalqaro moliyaviy integratsiyani kuchaytiruvchi subyektlar.

Moliyaviy ko'rsatkichlar

Ko'rsatkich Miqdori (mlrd so'mda) Izoh

Aktivlar 79 404 Banklar umumiy aktivlari hajmi

Kredit qo'yilmalari 59 436 Aholi va tadbirkorlarga berilgan kreditlar, Kapital 12 427

Banklarning o'z mablag'lari

Majburiyatlar 66 977 Jalb qilingan depozitlar va boshqa majburiyatlar

Raqamli transformatsiya: Raqamli transformatsiya — bu bank xizmatlarini zamonaviy texnologiyalar asosida avtomatlashtirish, mijozlarga qulay va tezkor xizmat ko'rsatish, hamda ichki jarayonlarni optimallashtirish jarayonidir.

Bank tizimidagi asosiy raqamli o'zgarishlar

Mobil va internet-banking xizmatlari

- Aholining 80% dan ortig'i mobil ilovalar orqali bank xizmatlaridan foydalanmoqda.

- To'lovlar, omonatlar, kredit arizalari va valyuta ayirboshlash kabi xizmatlar onlayn amalga oshirilmoqda.

Raqamli to'lov tizimlari

- Uzcard, Humo, Click, Payme kabi to'lov tizimlari keng joriy etilgan.

- QR-kod orqali to'lovlar va kontaktless (NFC) texnologiyalar ommalashmoqda.

Sun'iy intellekt va Big Data

- Kredit risklarini baholashda sun'iy intellektdan foydalanilmoqda.
- Mijozlar xatti-harakatlarini tahlil qilish orqali individual xizmatlar taklif qilinmoqda.
- Elektron identifikatsiya va biometrik tizimlar
- Yagona identifikatsiya tizimi (OneID) orqali masofaviy xizmatlar ko'rsatilmoqda.
- Biometrik autentifikatsiya (barmoq izi, yuzni aniqlash) xavfsizlikni oshirmoqda.
- Raqamli xizmatlar ulushi ortmoqda.
- Internet-banking va mobil ilovalar orqali xizmat ko'rsatish kengaymoqda.
- Raqamli iqtisodiyot bank tizimining yangi strategik yo'nalishiga aylangan.[5]

Asosiy muammolar: Dollarlashuv darajasining yuqoriligi

- Aholi va tadbirkorlar ko'proq xorijiy valyutada omonat saqlaydi va kredit oladi.
- Bu esa milliy valyutaning barqarorligiga xavf tug'diradi.

Muammoli kreditlar (NPL) ulushi

- Ba'zi banklarda to'lanmayotgan kreditlar ulushi 5–7% gacha yetgan.
- Bu banklarning likvidligi va ishonchliligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.[2]

Davlat ulushining yuqoriligi

- Davlat banklarining bozor ulushi 50% dan ortiq.
- Bu raqobat muhitini cheklaydi va xususiy sektor rivojiga to'sqinlik qiladi.

Moliyaviy xizmatlarning notekis taqsimoti

- Chekka hududlarda bank xizmatlariga kirish imkoniyati cheklangan.
- Aholining moliyaviy savodxonligi past darajada qolmoqda.

Kadrlar salohiyatining yetishmasligi

- Raqamli texnologiyalarni chuqur biladigan mutaxassislar yetarli emas.
- Xodimlar malakasini oshirish tizimi sust rivojlangan. [1]

Yechimlar va takliflar:

1. Milliy valyutaga bo'lgan ishonchni oshirish
 - Inflyatsiyani nazorat qilish va so'mda foiz stavkalarini jozibador qilish.
 - Valyuta ayirboshlash bozorini liberallashtirish.
2. Muammoli kreditlarni kamaytirish
 - Kredit olishda risklarni baholashda sun'iy intellektdan foydalanish.
 - Kredit portfelini diversifikatsiya qilish va kafolat tizimini kuchaytirish.
3. Xususiylashtirishni jadallashtirish
 - Davlat banklarining aksiyalarini IPO orqali sotish.
 - Xususiy banklar uchun soliq va tartibga solish imtiyozlarini joriy etish.
4. Moliyaviy inklyuziyani kengaytirish
 - Mobil banking va agentlik bank xizmatlarini rivojlantirish.
 - Moliyaviy savodxonlik bo'yicha ommaviy kampaniyalar o'tkazish.
5. Kadrlar salohiyatini oshirish
 - Bank xodimlari uchun doimiy malaka oshirish kurslari.
 - Xalqaro moliyaviy institutlar bilan tajriba almashish dasturlari.
 - Dollarlashuv darajasi yuqori.
 - Muammoli kreditlar (NPL) darajasi oshmoqda.
 - Davlat ulushini 40% gacha kamaytirish rejalashtirilgan.[6]

Bank tizimining rivojlanish istiqbollari: Xususiylashtirish jarayonining jadallashuvi

- Davlat ulushi yuqori bo'lgan banklar bosqichma-bosqich IPO orqali xususiylashtirilmoqda.

- Bu raqobat muhitini kuchaytiradi va xizmatlar sifatini oshiradi.

Raqamli bank xizmatlarini chuqurlashtirish

- Sun'iy intellekt, blokcheyn va raqamli identifikatsiya texnologiyalari keng joriy etiladi.

- Raqamli valyuta (CBDC) bo'yicha tajriba loyihalari boshlanishi kutilmoqda.
- Moliyaviy inklyuziyani kengaytirish
- Chekka hududlarda bank xizmatlariga kirish imkoniyatini oshirish.
- Mobil banking va agentlik bank xizmatlari orqali aholining keng qatamlarini qamrab olish. [4]

Yakuniy mulohaza: O'zbekiston bank tizimi yaqin yillarda raqamli, ochiq va barqaror moliyaviy muhitga aylanishi kutilmoqda. Bu esa iqtisodiy o'sishni moliyalashtirish, aholi farovonligini oshirish va global moliyaviy tizimga integratsiyalashish imkonini beradi.

Xulosa: O'zbekiston bank tizimi barqarorlik va innovatsiyalar yo'lida izchil rivojlanmoqda. Raqamli texnologiyalarni joriy etish, moliyaviy xizmatlarning ommaviyligini oshirish va xalqaro standartlarga moslashish orqali tizimning samaradorligi oshmoqda.

O'zbekiston bank tizimi mustaqillik yillaridan boshlab bosqichma-bosqich isloh qilinib, bugungi kunda mamlakat iqtisodiyotining tayanch ustunlaridan biriga aylangan. Ikki pog'onali tuzilma asosida faoliyat yurituvchi tizimda Markaziy bank pul-kredit siyosatini yurituvchi reguliator sifatida, tijorat banklari esa real sektor va aholiga moliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi asosiy vositachilar sifatida faoliyat olib bormoqda. So'nggi yillarda bank tizimi sezilarli moliyaviy o'sishga erishdi: aktivlar hajmi, kredit portfeli va kapital yetarliligi barqaror sur'atlarda oshmoqda. Shu bilan birga, raqamli transformatsiya jarayonlari bank xizmatlarini yanada qulay, tezkor va ommaviy qilishga xizmat qilmoqda. Mobil banking, sun'iy intellekt, elektron identifikatsiya kabi texnologiyalar joriy etilishi moliyaviy inklyuziyani kengaytirishga xizmat qilmoqda. Biroq tizimda hal etilishi lozim bo'lgan muammolar ham mavjud: dollarlashuv darajasining yuqoriligi, muammoli kreditlar ulushi, davlat ulushining ustunligi va kadrlar salohiyatining yetishmasligi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun milliy valyutaga bo'lgan ishonchni oshirish, kredit risklarini chuqur tahlil qilish, xususiylashtirishni jadallashtirish va moliyaviy savodxonlikni oshirish zarur. Kelajakda O'zbekiston bank tizimi raqamli texnologiyalar, xalqaro moliyaviy integratsiya va yashil moliya yo'nalishlarida rivojlanishi kutilmoqda. Bu esa nafaqat bank sektorining raqobatbardoshligini oshiradi, balki butun iqtisodiyotning barqaror o'sishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-fevraldagi "O'zbekiston – 2030" strategiyasini "Yoshlar va biznesni qo'llab-quvvatlash yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi PF-37-son Farmoni.
2. <https://lex.uz/docs/-6600413>
3. Vikipediya.
4. <https://www.gazeta.uz/oz/2021/12/01/bank-system/>
5. <https://cbu.uz/uz/>
6. <https://inlibrary.uz/index.php/scienceresearch/article/view/49480>